

megtűzdelte tudálékos akadémuskódások formájában, mint Bodnár és Kálmán recenziójában.

FEHÉR MÁRTA

Bodnár M. István és Kálmán László válasza

Kedves Márta!

Meggyőződésünk szerint méltánytalanul érvelsz szemlecikkünk ellen. Ha téged a mi recenziónk, megengedjük, helyenként metsző ironiája és szarkazmusa felbosszantott, akkor nem értjük, miért nem a hűvös elegancia ellenpéldájával pirítasz ránk, és miért kell ilyen féktelen inzultusáradatot a fejünkhöz vágnod. De ez ízlésbeli kérdés, és mint ilyennek nincs is különösebb tartalmi jelentősége.

A tárgyra tehát: olvasói leveled hangulatfestő első részében tendenciózusan parafrázeálsz minket. Nem nevezte ugyan Kertészt sci-fi írónak. Azt írjuk, hogy amit ír, az tudományos fikció, és lehet, hogy a te ízlésedet sértve, de hozzátesszük azt a poént, hogy ez *science fiction*. Nem lehet ezt a kontextusából kiszakítani, és minden további nélkül levonni azt a következtetést, hogy Kertészt sci-fi írónak tituláltuk volna. Már csak azért sem, mert – ellentétben az általa eldörgöttel – nem teszünk úgy, mintha az ilyen tudományos fikciót további megfontolások nélkül elvetnénk. Épp ellenkezőleg: azt írjuk, hogy „az ilyen tudományos fikció lehetne valóban lezajlott viták meghosszabbítása és általánosítása, és ebben a formában akár irányt is mutathatna a későbbi vizsgálódás számára. Hogy Kertész gondolatmenetei mennyiben képesek erre, arra majd az esettanulmányok tartalmának bemutatása és értékelése után lesz érdemes visszatérnünk.” (397. old. a hasáb) S valóban vissza is térünk a recenzió végén erre, amikor így írunk: „[Kertész] hol nem tesz semmiféle újszerű, értékelhető állítást [...], hol összegegyeztetetlen

álláspontokat békít névleg össze [...], hol legitim vitát tussol el az értelmes megkülönböztetések önkényes felszámolásával [...], hol pedig egyenesen elemi logikai hibák elkövetése után az ellentmondás-mentesség elvének elvetésére bujtogat...” (399. old. c hasáb). Ha az itt felsoroltakban igazunk van, akkor megalapozottan – és nem holmi szakmai begyepesedetttség eredményeként – állítjuk, hogy „[a] kötet hat esettanulmányából egyszemélyes, fiktív tudományos narratíva kerekedik ki” (399. old. c hasáb). És épp ezt hívtuk a szemle-cikk elején tudományos fikciónak.

A *petitio principii* vádról: Kertész eljárásának formalizálása közben mintha meglepedne arról, hogy az érv elején a (7)(b) mondat így hangzik: „Tegyük fel, hogy a labiális affrikáta *bifonémikus*.” (397. old. c hasáb, Kertész könyvében 18. old.). Ez épp az érv – nálad *b*-vel jelölt – konklúziója. Így viszont Kertész eljárásának korrekt formalizálása $\{b, b \rightarrow f\}$ [ez nem más, mint a (2)(a) szabály egy esete], $f \Rightarrow b$. Ekkor azonban, mivel a konklúzió szerepel a premisszák között, az érv körben forgó. De még ha az érvelését körben forgóvá tevő első premisszától eltekintnénk is, Kertész akkor sem következethetett volna arra, hogy el lehet vetni az ellentmondás-mentesség elvét, és a nyelvészeti elméleteket ezentúl szabad parakonzisztens logikákban rekonstruálnunk. Ilyen esetben inkább – mint ahogy te is utalsz rá – szabályaink közül kell egyeseket revideálnunk, esetleg tudomásul kell vennünk, hogy a nem-konkluzív, deduktív nem érvényes, nem *bizonyosan*, hanem csak esetlegesen igaz konklúzióra vezető induktív érvelés nem alapozhatja meg azt, hogy annak az eredményét és a neki ellentmondó, egy *modus tollens* típusú, konkluzív (deduktív érvényes) érveléssel megalapozott állítást egyszerre tartasuk igaznak, és parakonzisztens logikai rekonstrukciókhoz folyamodjunk. Ez így talán még a kvantummechanikában sem lenne megengedett – mindenestre a nyelvészetben és annak tudományelméletében biztosan nem az. A továbbiakban is kitartunk amellett, hogy aki a nyelvészet területére is be akarja vezetni a

parakonzisztens rendszereket, az az ellentmondás-mentesség elvének elvetésére bujtogat.

Másrészt a *petitio principii* viszontvádról. Az általa idézett helyen mi nem értünk körben forgó módon. Arról beszélünk, hogyan lehetne egy sikeres generatív grammatikát *kiegészíteni* tudásszociológiai megfontolásokkal. Ehhez egy sikeres generatív grammatikai elméletet kell feltételeznünk, s meg kell vizsgálnunk, hogy milyen további tényezők csatolhatók még hozzá. Úgy találjuk, egy ilyen elmélet – ha lenne – nem engedné meg a további tudásszociológiai kiegészítéseket. Ezzel azonban nem köteleztük el magunkat amellett, hogy van-e vagy nincs ilyen elmélet. Kálmán korábban, máshol vehemensen támadta a generatív grammatika programját, ő tehát ezt a mondatot csak tényellentétesen hagyhatta jóvá. Bodnárnak erről a kérdésről nincs szóba jöhető véleménye – nem ért hozzá –, de ahhoz nyelvhasználatában általában ragaszkodik, hogy az univerzálisan kvantifikált mondatoknak elméleti kontextusban nincs egzisztenciális nyomatékuk, nem kellett tehát megfontolnia, hogy lesz-e valaha is sikeres generatív grammatikai elmélet.

Nem tekinthetjük korrekt beszámolóknak azt sem, ahogyan az ötödik fejezettel szembeni ellenérveinket rekapitulálsz. Mi, kognitív tigrisek, nem hisszük azt, hogy egy röpké bekezdésben megoldhatnánk holizmus és modularizmus vitáját. Ellenérveinket itt csakis és kizárólag Kertész álláspontjával szemben fogalmazzuk meg (hogy ki mindenki használta korábban ki mindenkivel szemben ezt az érvet helyesen vagy helytelenül, az egy rövid szemle-cikk keretében teljességgel irreleváns). Ennek megfelelően pusztán arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a Kertész ötödik esettanulmányában előadott, „részlegesen holista alternatíva csak verbálisan különbözik a modularista felfogástól” (399. old. a hasáb); továbbá hogy ezzel összhangban az esettanulmány elején kimondott (5) állítás – „A nyelvtudás olyan relatíve autonóm rendszer (=modul), amely maga is relatíve autonóm rendszerekből áll” (399. old. a hasáb, Kertész

könyvében az 59. old.) – és a vége felé előadott (5') állítás – „A nyelvtudás bizonyos részei olyan relatíve autonóm rendszert (=modult) alkotnak, amely maga is relatíve autonóm rendszerekből áll” (399. old. b hasáb, Kertész könyvében 65. old.) – közötti különbség „nem a (nem létező) módszertani újítás eredménye” (399. old. b hasáb).

Végezetül így ír: „Becsületesebben jártak volna el a recenzensek, ha bevallják, hogy a Kertész féle *vállalkozással* nem értenek egyet, ahelyett, hogy a vállalkozás kivitelezőjének morális és intellektuális integritását igyekeznek kétségbe vonni.”

Becsületszavunkra nem tudunk olyasmit bevallani, amiben vétkesek nem vagyunk: mindketten úgy gondoljuk, hogy a filozófia – és ezen belül természetesen a tudományfilozófia – és a nyelvészet mindkét tudásterület számára alapvető belátásokat megalapozó kölcsönhatásban állhat egymással. De ez nem jelenti azt, hogy bármit, amit ilyen címkével hoznak forgalomba, kritika nélkül el kellene fogadnunk. Kertész könyvével kapcsolatban a recenzióinkban kifejtetteket nincs miért visszavonnunk addig, amíg releváns ellenvetésekkel nem találkozunk. Ilyeneket viszont, sajnos, olvasói leveled túlfűtött retorikai fordulatokban bővelkedő sorai még csak elvéve sem tartalmaznak.

Ui. Noha Kertész metanyelvészeti vállalkozásával kapcsolatban nem releváns, hadd emeljük válaszuk végén mégis hangsúlyosan ki, hogy leveled olvastán látjuk, a parakonzisztens logikák ellen mondottakban túl sarkosan fogalmaztunk. Nem helyes „a tudományfilozófiai elmélet és a normatív tudományos praxis” egészéből kitessékelnünk őket (398. old. a hasáb). Inkriminált mondatunkban – mint itt a harmadik bekezdésben is jeleztük – kizárólag a nyelvészetről és annak tudományelméletéről kellett volna beszélnünk.

Ellenméreg – méreg ellen

Bevezetés

A *BUKSZ* 2002. téli számában szokatlanul éles hangú kritika jelent meg Kertész András *Nyelvészet és tudományelmélet* c. kötetéről Bodnár M. István és Kálmán László tollából. A recenzensek nem szokványos tudományos vitát folytatnak, hanem olyan *indulatos hadjáratot*, melynek megítélésem szerint, ha egyáltalán, csak egészen szélsőséges esetben lehet indokoltága. A recenzensek a jelek szerint ilyennek ítélték Kertész András tanulmányait. Elemi fordítási-értelmezési hibákat vetnek a szerző szemére, és egész vállalkozását megalapozatlannak, sőt károsnak bélyegezik.

Indulatokról nem tudok nyilatkozni, úgy vélem azonban, hogy tárgyi kifogásaik nem állják ki az alaposabb vizsgálat próbáját. Közelebről szemügyre véve ugyanis a cikkben felsorakoztatott kifogásokat, arra a következtetésre jutottam, hogy a szerzők aggodalma megalapozatlan, *mérgűk* indokolatlan. Ezt igen könnyű belátni például a Chomsky-idézet fordításával kapcsolatban: aki veszi a fáradságot, és megkeresi az idézett szöveghelyet, és egy kicsit ismeri Chomsky munkásságát, egyet fog érteni velem abban, hogy Kertész András fordításában semmi kivetnivaló nincs, kritikásai viszont számomra érthetetlen módon félreértelmezik az ott leírtakat. Az idézet ugyanis úgy szól, hogy

„The statements of grammar [...] are not different in principle from the statements of natural science theories; they are factual, *in whatever sense* statements about valence or visual processing mechanisms are factual and involve truth claims.” (Kiemelés tőlem.)

Chomsky nem minősíteni akarja kijelentésével a természettudományos állításokat, hogy azok ti. grammatikai értelemben lennének tény-szerűek (bármit is értsen ezen Kálmán és Bodnár), hanem *azonosságot* *tételez* a grammatika állításai és a ter-

mészettudományos állítások ismeretelméleti státusa között.

A továbbiakban csupán az első esettanulmánnyal kívánok foglalkozni. Ennek azért érzem szükségét, mert *mindazok számára, akik nem rendelkeznek fonológiai ismeretekkel, kétségkívül meggyőzőnek tűnhet* Bodnár és Kálmán érvelése – a többi esetben úgy vélem, érveik hibái könnyebben tetten érhetők. Célom az, hogy bebizonyítsam:

- nem arról van szó, hogy Kertész András konkluzív érvekkel (univerzálisan érvényes strukturális szabályok) körben forgó érvelésen alapuló, azaz a logika elemi szabályait semmibe vevő érveket próbálna szembeállítani, és ily módon „az ellentmondásmentesség elvének elvetésére bujtogatni”,
- hanem arról, hogy egy olyan szituációt vizsgál, ahol *két egymásnak ellentmondó, de egyaránt plauzibilis érv áll egymással szemben.*

Kétségtelen, hogy érvelése nem kifogástalan, mivel csak egy másik, hasonló szerkezetű argumentációval, a (10)-zel jelölttel kapcsolatban jelzi explicit módon, hogy plauzibilis érvelésről van szó, bár itt sem indokolja, miért:

„(10) Magánhangzó előtt a /v/ fonéma kizárólag egyedül vagy egy kéttagú fonémasor tagjaként léphet fel. [...] Az érvelés arra a tényre épül, hogy léteznek olyan szavak, mint pl. *zwingen* vagy *zwar*; ha ez utóbbiakban a dentális affrikáta bifonémikus lenne, fonológiai reprezentációjának a /tsv/ fonémasort kellene tartalmaznia. Ez azonban nem lehetséges, mert ellentmond a (10) szabálynak. Ugyanakkor, ha a dentális affrikáta fonológiai reprezentációjaként a /t^s/-t tételezzük fel, és azt monofonémikusnak tekintjük, nem sértjük meg (10)-et, mivel a /v/ fonéma a /t^{sv}/ két-elemű fonémasor tagjaként lép fel. Ha ez az érv független lenne (3)-tól, alkalmas lehetne arra, hogy független evidenciát nyújtson, és *egy plauzibilis következtetési sor tagjaként* a mérleg nyelvét elbillentse az adatok monofonémikus interpretációja felé.” (Kertész 2001: 18f; kiemelés tőlem.)

Mindez azt jelenti, hogy Kertész András hibát követett el, amennyiben *túlbecsülte nem nyelvész olvasói fonológiai jártasságát*, és megelegetett

Szeretettel:

ISTVÁN ÉS LÁSZLÓ